

Örskärs och Djurstens fyrar

DAN THUNMAN

Under 1960- och 1970-talen automatiserades flertalet av de svenska fyrarna. Andra togs ur drift med rivningshot som följd. Automatiseringen innebar att fyrplatserna avbemannades och flera av de gamla fyrvaktarbostäderna förföll. Till de fyrar som ännu är i drift hör Örskärs och Djurstens fyrar vid Öregrundsgrepen. Båda fyrarna finns idag upptagna i förteckningen över statliga byggnadsminnen och kommer som sådana att bevaras inför framtiden.

De tidigaste fyrarna

Genom freden i Brömsebro 1645 mellan Sverige och Danmark-Norge tvingades Danmark att under 30 år avstå Gotland, Ösel och Halland till Sverige. Som en följd av detta blev Sverige ansvarig förvaltare av två provinsfyrar samt Nidingens fyrplats utanför Hallands kust. År 1652 beslutades att Amiralitetskollegiet skulle ha direktionen över de svenska fyrarna. Detta ansvar ökade ytterligare efter freden i Roskilde 1658. Sverige erhöll då de tidigare danska fyrplatserna vid Falsterbo och Kullen i Skåne.

Den svenska handelsflottan var under mitten av 1600-talet fortfarande mycket li-

ten. Endast cirka 10% av handelsfartygen på Östersjön gick under svensk flagg. Genom två sjökrig mellan England och Holland under 1650- och 1660-talen fick Sverige känna av svagheten att inte ha en egen handelsflotta. Det uppbyggda utlandsberoendet skakade om den svenska ekonomin varför staten började privilegiera sjöfarten och varvsindustrin. Handelsmän och bruksägare m fl började satsa kapital i sjöfarten och en investeringsvåg kom redan under 1660-talet. Centrum för utvecklingen var Stockholm. Stadens centrala roll som sjöfartsstad stärktes av det bottniska handelstvånget, som skruvats åt redan under Gustav II Adolfs dagar. Utvecklingen medförde ökade krav på farleden in till Stockholm och år 1669 anlades den första helsvenska fyrplatsen på Landsort. Samma år uppfördes även en känningsbåk på Korsö vid inloppet till Stockholms skärgård.

Det bottniska handelstvånget innebar förbud för städerna norr om Stockholm och Åbo att handla längre söderut än till dessa städer. Sjöfarten till Stockholm gick vanligen längs den svenska kusten. Från de österbottniska städerna kunde färden även gå längs den finska kusten via Åland till Stockholm. För sjöfarten längs den svenska kus-

ten innebar Örskär och Djursten viktiga hållpunkter under navigeringen in i, och genom Öregrundsgrepen. Kaptenen och Sjömätaren Gustav af Klint får här själv beskriva denna process. Citatet är hämtat ur hans kartverk över Norrbotten, tryckt år 1830.

Den Hafsvik eller rättare det Sund som formeras af fasta landet af Upland ifrån Hållnäs till Öregrund, å den ena, samt öarne Gräsö och Örskär å den andra sidan kallas Öregrundsgrepen. — Alla de Fartyg som går emellan Hamnarne vid Norrbotten och Östersjön nyttjar vanligen farvattnet genom Öregrundsgrepen och Skärgårds-leden förbi Svartklubben för att inkomma till Ålands Haf, emedan de derigenom undviker Södra Qvarken hvilken anses mera osäker. — Den rättelse Fyrarne vid Örskär och Djursten lemnar blir ock dertill ett viktigt skäl hälst den sena, mörka årstiden.

Farvattnet ifrån Norrbotten genom Öregrundsgrepen till Öregrund, går med öppen vind SSV å SVtS emot Örskärs Fyr, hvilken lemnas på $\frac{1}{2}$ mils afstånd till bagbord. — När Djurstens Fyr pejas uti StV styres detta streck. — Såmedelst blir alla grund från Vestra kusten på ett tillbörligt afstånd till styrbord, afvensom Gräsön med dess klippor till bagbord. — Vid Djursten går farvattnet vanligen öster om Djurstens-grundet och emedan stranden af Gräsön är ren hålles i kabbellängd nära intill Djurstens Fyr, och pricken lemnas till styrbord. — Sedan böjes småningom upp till SotS å SO parallellt med Gräsön, hvilken följes ett par kabellängder nära. —

Vid passerandet af Djurstens Fyr, kan man äfven segla så långt vestwardt att Westerhäll och Sydostgrundet blir till bagbord samt Stenskärs-grundet med dess prickar till styrbord. I denna händelse är kursen rätt Syd till dessa att bemålte Fyr är tvärs af på en knapp $\frac{1}{4}$ mils afstånd. — När Fyren pejas i Ost passeras Stenskärs-grundet och i ONO Westerhällen. Vid samma tid går kyrkan i Öregrund i SotS så Ostligt och då kan man med säkerhet böja upp till detta streck, fri både för Westerhällen och Sydostgrundet.

Vi får föreställa oss att denna segelled var betydligt vanskeligare innan några sjömär-

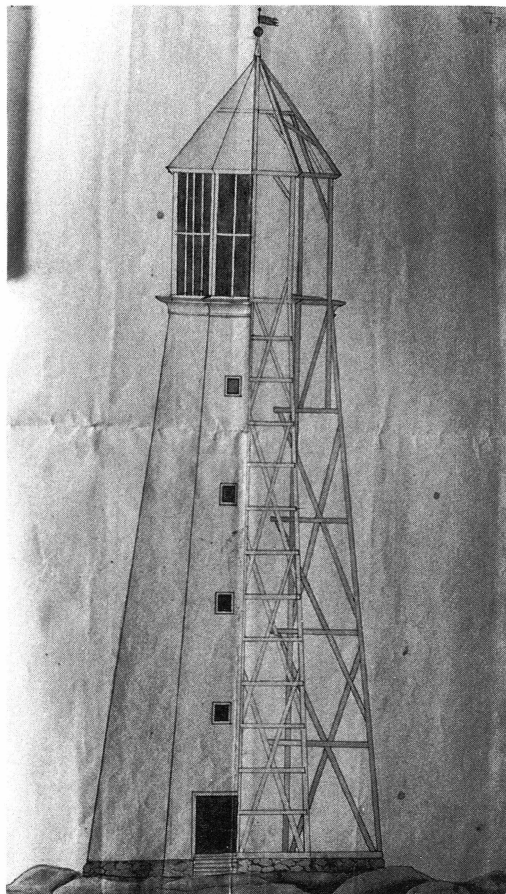
ken satts upp på klipporna. Viktigaste hållpunkten var Örskär som tjänade som rättelse för inseglingen i Öregrundsgrepen.

Örskärs fyr

På Örskär uppfördes under 1680-talet en fyr bestående av ett trätorn med en spegelapparat i toppen. Fyrplatsen anlades av Riksskattmästaren Sten Bjelke. Eventuellt har fyren föregåtts av något äldre känningsmärke. Förutom de ovannämnda provinsfyrarna och de gammeldanska fyrplatserna var Örskär Sveriges andra anlagda fyrplats. Hur fyren såg ut är inte helt klarlagt.

En besiktning från år 1736 beskriver fyren som ett torn uppfört av bjälkar och bräder, 41.5 meter högt och rödfärgat. Ett odaterat ritningsförslag på krigsarkivet kan föreställa det ovan beskrivna fyrtornet.

År 1737 träffades fyren av ett åsknedslag och brann ner. Samma år ritade överintendenten vid Kungliga Överintendentsämbetet, Carl Hårleman, ett nytt förslag till fyr och fyrvaktarbostad som snart uppfördes och stod klart 1739. Den nya fyren byggdes av gråsten till en höjd av ca 33 meter. Liksom den gamla träfyren kom den nya att uppföras med en sexsidig plan. Först byggdes en avsmalnade sockelväning med en stickbågevälvd portal och därefter ett vertikalt murparti upp till cirka $\frac{2}{3}$ av fyrens höjd med fyra liggande rektangulära fönster. Sedan fortsatte murarna med en cirkelformad plan upp till fyraltanen. I det cirkelformade partiet placerades ett stående rektangulärt fönster och ovanför detta ett rundfönster.

*Ett odaterat ritningsförslag till fyrtorn på Örskär.
Foto Dan Thunman.*

Alla fönster hade små blyinfattade rutor som gav ett visst ljus i den annars mörka passagen upp och ner i fyren. Övergången mellan det sexsidiga partiet och det cirkelformade partiet markerades utvändigt genom en sandstenslist. Utvändigt murades ett yttre skikt av mindre sandsten, s k sandstensnubbsten, varefter hela fyren putsades och vitmenades.

Ovanpå murarna uppfördes en sexsidig trälanternin med ett spetsigt tak krönt av en rund kula. En beskrivning av distriktschefen för norra lotsdistriktet Anders Almlöf gjord cirka 100 år efter uppförandet ger en god bild av lanterninen och dess konstruktion.

... en 6 kantig lanternna, eller fyrtorn under kupigt blytak med sina 3ne dragrör, på trädstolpar eller bjelkar, beslagna med förtenta jernbläcksplåtar, hvarin om ett Urverk af jern med sin draglina och stenkar är plaserat, som deri ger an speglarnes vändningar med dess lampor, der uti kring en rymlig vandrings plan öfver jernplåt beslagna trädluckor, omkring hvilken Tjugofyra stora fönster, 4ta Stⁿ i hvarje luft, 2^{ne} fönster-rader uppå hvarandra i en sexkant, omgifver fyrtornet med sina 5 stⁿ Reflections Spegelar.

Uti hvarje fönsterbåge äro 63 st. glasarutor, 9 1/2 tum höga 6 1/2 å 7 tum breda med jernhåften utan och innan uti fönster blyn och beslagna Ekbågar, med kasthakar bleckvädrings rutor samt en jernbom öfver hvarje fönster luft, på sina jernhåften, hvars karmar äro utan och inann beslagne med jernbleckplåtar, och rödmålade, så väl som hela Lanternan med tak och flögekupan, karmarna äro dessutom med Rullbly och ett bläckrör i hvarje 6 kant för regnvattnets afledning från öfva fönstren, försedda, Sjelfva tornbotten under luckorne plåtbeslagen, samt med spygaller försedd.

Lanterninen och fyrapparaten vilade på spindelmuren samt på ett nedsänkt bjälklag i samma mur. Hela träkonstruktionen hölls på plats med hjälp av inmurade järn som var fästade i lanterninens utsida. Denna lanternin byttes ut först år 1852 när fyren erhöll en ny spegelapparat med argandska lampor samt en järnlanternin.

Invändigt hade fyren, hela vägen upp till lanterninen, en cirkelformad plan med en inre spindelmur av gråsten. Mellan murarna löpte en välvd gångväg utan trappsten

upp till lanterninen. I lanternin monterades fem paraboliska stålspelar, 60 centimeter i diameter. Till varje spegel hörde två oljelampor. Örskärs fyr blev en av de första spegelfyrarna i världen som verkligen fick beröm av de sjöfarande. Fyrtekniken gjorde emellertid snart nya framsteg. En av de ledande fyringenjörerna var svensken Jonas Norberg som utvecklade en spegelapparat med rörliga speglar. Att med hjälp av ett urverk kunna få speglarna att röra sig innebar att nya typer av fyrkaraktärer kunde åstadkommas varmed risken för sammanblandning av fyrar minskades. År 1769 lät Jonas Norberg montera en ny spegelapparat med rörliga speglar i Örskärs fyr. Fyren beskrevs i en samtida seglingsbeskrivning *”som den präktigaste fyrbåken ej allena i Östersjön utan och på många orter ej ha sin like”*, och visst var det en mycket speciell fyr som Hårleman och Norberg hade skapat.

Örskärs fyr har nu kastat ut sitt ljus till de sjöfarande i över 200 år. Vilka andra typer av industribyggnader kan uppvisa en sådan kontinuitet? Carl Hårleman, som kanske mest är känd för sina inredningar i Kungl Slottet på 1700-talet samt ett flertal ritningar till slott och herrgårdar runt om i landet, ritade förutom Örskärs fyr flera förslag till fyrar. Dessa kom dock inte till utförande. Däremot uppfördes en båk av sten på Båtskärs i Finska skärgården efter Hårlemans ritningar. Båken tål mycket väl att jämföras med Örskärs fyr. Båken har liksom Örskärs fyr en avsmalnande sockelvåning med en stickbågevälvd portal och ovanför denna en mindre skrifttavla. Örskärs fyr är emellertid den enda fyr som uppförts efter Hårlemans

Örskärs fyr idag.
Foto Dan Thunman.

ritningar och kan i arkitekturhistorien fungera som ett exempel på den bredd i arbetsuppgifter som ålades en överintendent under 1700-talet.

Örskärs fyr har även fungerat som förebild för senare fyrritningar. Det avsmalnande sockelpartiet med den stickbågevälvda portalen kom sedermera att användas flitigt på 1700-talets ritningsförslag. Även fyrens lanternin kom här att spela en viktig roll. Detta framgår klart vid en jämförelse med fyren på Carlstens fästning i Marstrand. Fyren som uppfördes på 1790-talet ersattes på 1860-talet av fyren Pater Noster. Samman-

*Örskärs fyrtorn och äldsta fyrvaktarbostad. Miljön är mycket intakt sedan 1700-talet.
Foto Dan Thunman.*

fattningsvis kan sägas att Örskärs fyrtorn i dag besitter ett högt arkitekturhistoriskt värde, kanske vår arkitekturhistoriskt mest intressanta fyr i landet.

Som ovan nämnts uppfördes fyren utan invändiga trappsteg. Fyren är idag ensam om denna ovanliga konstruktion. Ett fyrtorn utan trappa projekterades även i ett förslag till fyr på Nidingen under 1700-talet men kom aldrig till utförande.

Som fyrvaktarbostad på Örskär ritade

planlösning. Invändigt fanns en bakugn och en spis som båda utmynnade i en centralt placerad skorsten. Vid en besiktning 1805 hade byggnaden ett rödfärgat bräddtak lagt i förvandring. I stugan skulle en fyrvaktare och en skyrdräng hårbärgeras under fyrsäsongen. Den gamla fyrvaktarbostaden har under lång tid fungerat som brygghus och tvättstuga men är fortfarande mycket välbevarad och ger tillsammans med fyren en bra bild av en fyrplats från 1700-talet. Fyrmiljön

Fyrvaktarbostäderna på Örskar idag. Det äldsta bostadshuset syns längst till vänster. Innanför stengärdesgården ligger också 1800-talets bostäder. Bortom fyrvaktarbebyggelsen slingrar sig vägen genom det gamla kulturlandskapet och vidare över ån.

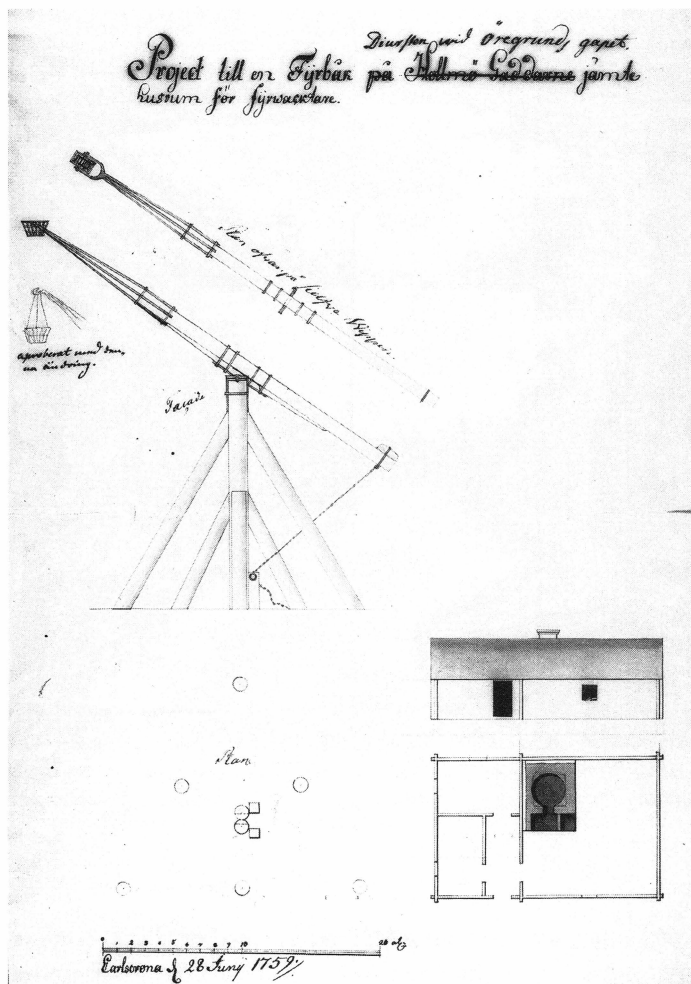
Foto Dan Thunman.

har under 1800-talet kompletterats med nya tjänstebostäder och runt hela bebyggelsen löper en stengärdesgård.

Djurstens fyr

Med den ökande sjöfarten under 1600-talet följde en rad stadgar och instruktioner som under 1690-talet ledde till att Lotsverket konstituerades. Under Lotsverket kom även fyrväsendet att höra.

1700-talet inleddes med det för Sverige så förödande stora nordiska kriget som under två decennier kom att utarma landets resurser. Sjöfarten gick kraftigt tillbaka, krigsflottan desarmerades och båkarna förstördes eller förföll. Fyrarna däremot klarade sig relativt bra. År 1721 slöts äntligen fredsfördrag i Nystad. Sveriges stormaktstid var över. En våldet avskaffades och riksdagen tog makten. En statlig regleringspolitik i merkantilistisk anda ledde till en stor satsning på

Ritningsförslag till fyr och fyrvaktar-
bostad vid Djursten från 1759.

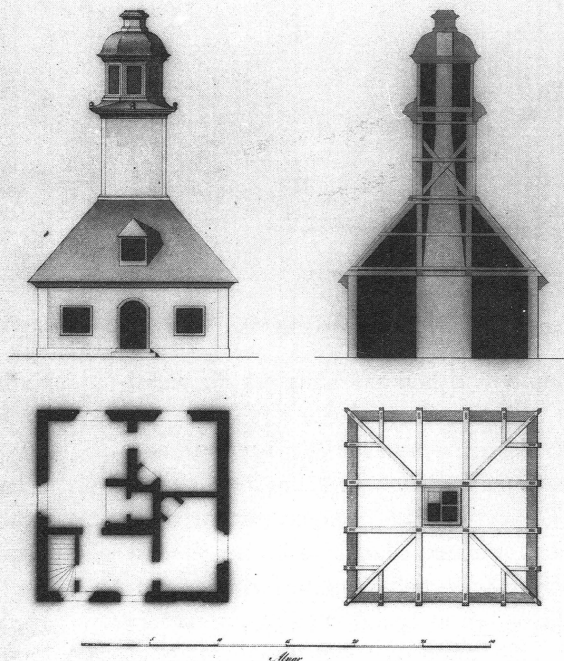
näringslivets utveckling. Produktplakatet satte fart på sjöfarten och år 1765 upphävdes det bottniska handelstvånget.

Amiralitetskollegiet fick under 1720-talet i uppdrag att undersöka behovet av nya båkar och att reparera gamla båkar. Lotsväsendet organiserades även på den finska sidan och snart uppfördes ett flertal nya bå-

kar. Först under 1700-talets andra hälft hade den svenska ekonomin förbättrats så att även nya fyrplatser kunde anläggas. På 1750-talet anlades fyrplatser på Finska Utön, på Korsö vid inloppet till Stockholm samt på Holmögdad utanför Umeå.

Behovet av en fyr vid Djursten, på Gräsöns västra sida, aktualiserades i samband

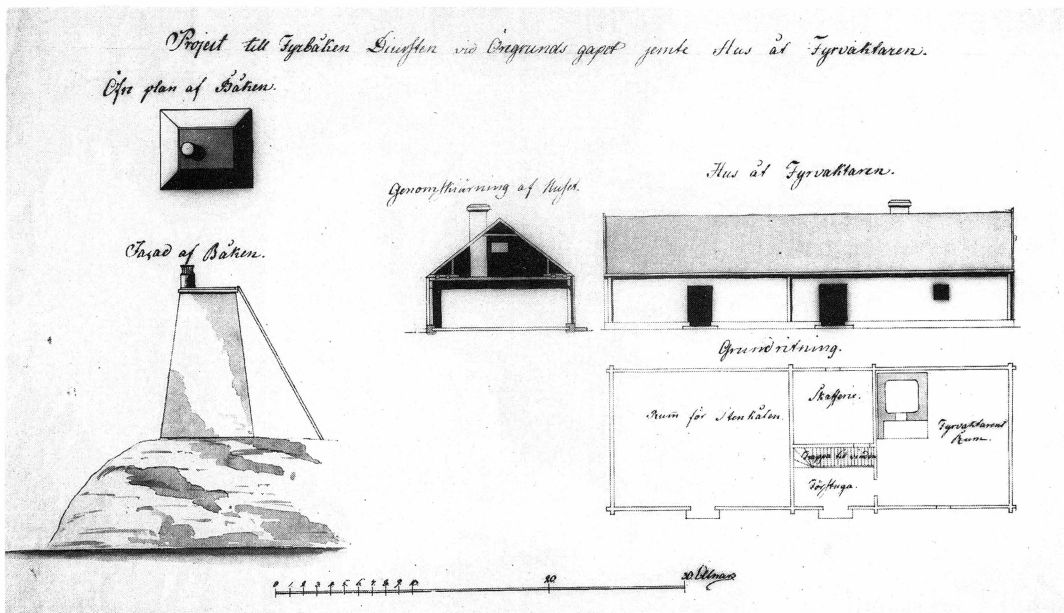
Förslag
till
FYR BÅK
vid
DJURSTEN

Ett av Gyllenhammars ritningsförslag till kombinerat fyr- och bostadshus vid Djursten.

med uppförandet av Holmögadds fyr på 1750-talet. Tidigare hade här funnits en kase och sedermera en känningsbåk. Kraven på en ny fyrplats på Gräsö kom från de österbottniska städerna som även önskade en fyr på Holmö gaddar. Amiralitetskollegiet ålade då fortifikationsofficeraren Johan George Steuer att upprätta ritningar och

kostnadsförslag till fyrrar och fyrvaktarbostäder. För Djurstens del ritade Steuer en s k vippfyr för koleldning samt en fyrvaktarbostad bestående av en timrad stuga med en variant av en enkelstugas planlösning. Vippfyren bestod av en timmerkonstruktion med en vipparm i toppen. Kolen skulle eldas i en järnkorg som hängde längst ut på armen

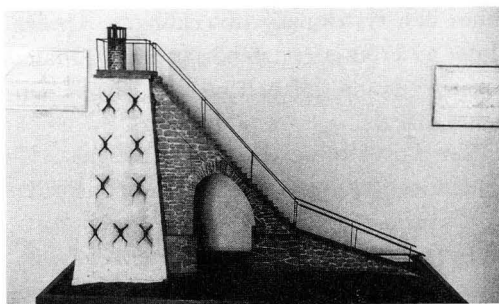
Ritningsförslag till öppen stenkolsfyr samt ett bostadshus sammanbyggt med kolförråd.

och kunde vid behov sänkas ner för påfyllning.

Tre andra ritningsförslag presenterades av lotsdistriktschefen för norra lotsdistriktet I G Gyllenhammar. Gemensamt för dessa förslag var att de ritades för en spegelapparat och att fyren och fyrvaktarbostaden sammanförts i en byggnad. Två av ritningsförslagen har parstugor som planlösning för bostadsdelen och den tredje en kvadratisk plan med fyra rum. Inget av dessa tre förslag kom emellertid till utförande. Under 1700-talets andra hälft ritades även på annat håll förslag till liknande fyr- och bostadstorn, men till skillnad mot de för Djursten, var de ämnade för stenkolsfyrning och byggda i sten. Två av projekten gällde uppförande av fyr på Pater Noster och de andra

Nidingen och Falsterbo. Endast projektet för Falsterbo fyr kom till utförande under 1790-talet.

I stället för Gyllenhammars dyra spegelfyrar antogs Steuers billigare förslag till vippfyr. Entreprenadauktion för uppförandet av fyr och fyrvaktarbostad hölls i Öregrund 1760. Det lägsta anbudet gavs av Baronon och Ryttmästaren vid livregementet till häst, Fredrik Koskull, som vid den tiden arrenderade Gräsö Kungsgård. Kungen var emellertid inte nöjd med tillvägagångssättet vid auktionen och det bristfälligt uppgjorda kostnadsförslaget, varför ärendet överlämnades till Överintendentsämbetet. Överintendenten vid Överintendentsämbetet, Carl Cronstedt, uppgjorde ett nytt ritningsförslag som godkändes av Kungen 1765. I stället för

Stenkolsfyren vid Djursten med den trappa som under 1700-talet kom att ersätta stegen upp till fyraltanen. Modell på Sjöhistoriska museet i Stockholm. Foto Dan Thunman.

det tidigare förslaget till vippfyr ritade Cronstedt ett massivt fyrtorn av sten med en stenkolsgryta på toppen. Ritningsförslaget till vippfyr kom i stället att användas vid planeringen av en fyr på Holmögdad. År 1760 tändes vippfyren på Holmögdad. Även vid Falsterbo fyrplats användes vid samma tid en vippfyr.

Koskull uppförde det nya tornet och fyrvaktarbostaden för en kostnad av 35 100 riksdaler kopparmynt. Cronstedts fyrtorn hade en rektangulär plan och var svagt avsmalnande uppåt. Förutom murförbanden hölls tornet ihop med hjälp av drag- och ankarjärn. På fyraltanen, som nåddes via en stege, placerades kolgrytan på ett stenfundament. Sedermera ersattes stegen med en murad trapp med handräcken. En liknande konstruktion ritades av arkitekten Carl Fredrik Adelcrantz för Björnklippan utanför Hållnäs-kusten men kom aldrig till utförande. Denna typ av massiva stenkonstruktioner var möjliga när det inte behövdes så lång lysvidd. För högre fyrar skulle kvantiteten sten bli för stor.

Till bostadshus åt fyrvaktaren ritades en timrad stuga ihopbyggd med ett kolförråd. Bostadsdelen hade enkelstugans planlösning. Man trädde in i en mindre "förstuga" med en trapp upp till vinden. Bakom förstugan låg ett mindre "skafferi" och till höger om dessa utrymmen ett "fyrvaktarrum" med bakugn och spis. Ett liknande förslag till kombinerat bostadshus och kolförråd ritades till den ovan nämnda fyren vid Björnklippan men kom inte till utförande.

Vid en jämförelse mellan fyrvaktarbostäderna vid stenkolsfyror och vid spegelfyror har det visat sig, vilket också framgår av de ovannämnda exemplen, att man under 1600- och 1700-talen ritade bostäder med den mer påkostade parstugans planlösning vid spegelfyror och den mera primitiva enkelstugan vid stenkolsfyror. En liknande värdering gjordes också vid lönesättning. Fyrpersonalen vid spegelfyror tjänade länge mer än de vid stenkolsfyror. Under större delen av 1700-talet var ansvaret för förarnas skötsel oftast utlämnat till olika entreprenörer. Entreprenörerna hade då själva ansvaret för fyrpersonalens löner. Efterhand blev det allt vanligare att Amiralitet, och under 1800-talet, Förvaltningen av sjöärendena, tog över det direkta ansvaret för fyrplatserna.

Vad beträffar löne- och bostadsfrågan följde en rad förbättringar under 1840-talet. Den förbättrade fyrtekniken med mer avancerade spegel- och linsfyror ledde till ökade krav vid rekryteringen av fyrpersonal som i sin tur ställde ökade krav på löner och bostäder.

Den nya fyren vid Djursten

Efter att Djurstens fyr uppförts på 1760-talet anlades ytterligare fem fyrplatser runt Sveriges kuster innan landet under början av 1800-talet drogs in i ett nytt förödande krig mot Ryssland. Efter freden 1809 hade Sverige förlorat Finland och därmed fyrarna på Finska Utön och Porkarla. Efter freden var sjöfarten återigen nere i en bråkdel av vad den tidigare varit samtidigt som den svenska krigsflottan var kraftigt desarmerad. Svenska staten hade en likgiltig inställning till sjöfarten varför en rad föreningar och sammanslutningar bildades med ett gemensamt mål, en ny svensk sjöfartspolitik.

Förutom två nyanlagda fyrplatser på Östergarn (1817) och Svartklubben (1821) inriktades fyrbyggnadsarbetena i första hand på modernisering av äldre fyrar. Men dyrare och större båtar med dyrare laster började trafikera våra farvatten och såväl svenska som utländska skeppsredare och handelsmän klagade över de dåligt utmärkta farlederna. Trycket ökade på berörda myndigheter och under början av 1830-talet beordrade Kungl Maj:t Förvaltningen av sjöärendena att inkomma med förslag till förbättring av fyrar och sjömärken i riket. I planerna ingick uppförandet av nya kustfyrar på Holmögadd, Storjungfrun utanför Söderhamn, Söderarm i Ålands hav och Djursten.

Spegelapparaterna hade under 1800-talets första decennier utvecklats avsevärt och kunde nu tveklöst konkurrera ut ljusstyrkan hos stenkolsfyrarna. Under 1600- och 1700-talet var Sverige den ledande nationen

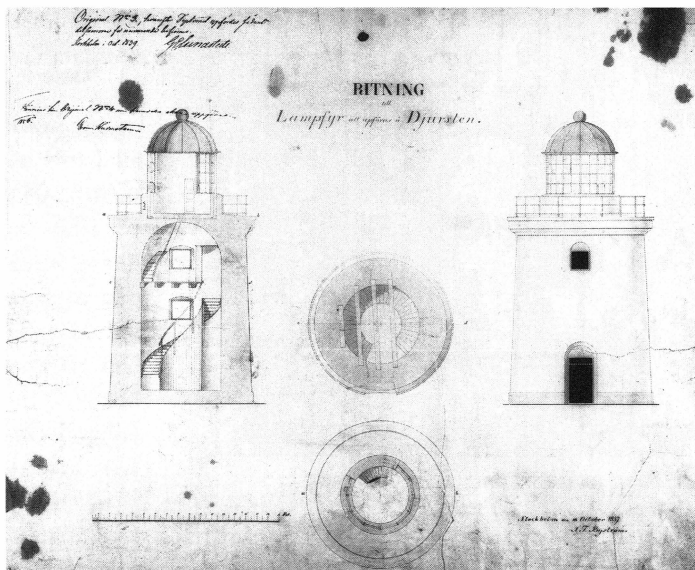
inom den fyrtekniska utvecklingen. Under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet övertogs denna roll av fransmän, engelsmän och danskar.

När Förvaltningen av sjöärendena vid mitten av 1830-talet började planera för de nya fyrarna uppgjordes ritningar och kostnadsberäkningar för täckta stenkolsfyrar. Som sådana uppfördes också fyrarna på Holmögadd och Storjungfrun innan man började tänka om. För att på plats kunna studera den nya fyrtekniken reste år 1837 lotsdirektören G Lundstedt till Danmark och Norge. I Danmark hade man lämnat stenkolsfyrarna och övergått till spegelfyrar med effektivare lampor än tidigare och norrmännen hade t o m introducerat den nya franska linsfyren. I Sverige byggde man klar de ovan nämnda stenkolsfyrarna men därefter började man projektera för spegelfyrar.

Även det första ritningsförslaget till Djursten år 1835 innehöll en stenkolsfyr. Året efter hölls också entreprenadauktion i Gävle och Öregrund för uppförandet av fyren. Innan arbetet kom igång ritades emellertid ett nytt förslag med en spegelfyr. Ritningen gjordes av Johan T Byström som inlånats av Lotsverket från Flottans mekaniska kår. Byström kom under 1830- och 1840-talen att projektera flera fyrplatser. Ett byggnadskontrakt skrevs mellan Förvaltningen av sjöärendena och konduktören P I Ekman.

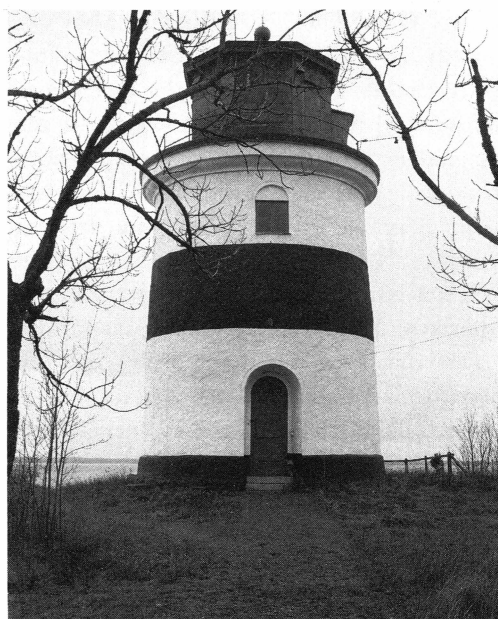
I kontraktet ingick att sten skulle tas från den gamla stenkolsfyren. Men innan den kunde rivas måste en tillfällig fyr anordnas tills den nya var klar att tas i bruk. Eftersom ett flertal fyrar blev föremål för ombyggnad under de följande åren har jag i mitt exa-

Ritning enligt vilken fyren kom att uppföras 1838–1839.

mensarbete studerat denna grupp av fyror lite närmare och kallat dem provisoriska fyror. Samma typ av problem har på många platser lösts på olika sätt. Den provisoriska fyren vid Djursten kom att bestå av tre stycken cirka 13.5 meter höga granspiror som lutats mot varandra och bundits cirka en meter från toppen. I Toppen hängdes ett block i vilket en lykta med tre talgljus hissades upp. För att kunna hålla lyktan still i blåsigt väder var en lina spänd från lyktans undersida ner till två korslagda spiror på marken. Den provisoriska fyren placerades 18 meter söder om den gamla fyren och skulle därmed vara utom räckhåll för ev skador vid sprängningen av den cirka 1×5 meter höga bergklint som var inmurad i det gamla tornet.

Efter uppförandet av denna provisoriska fyr meddelades lotsarna i Gävle, Öregrund

*Djurstens fyr idag.
Foto Dan Thunman.*

*Fyrvaktarbostaden från 1800-talets mitt.
Foto Dan Thunman.*

och på Örskär om förändringen. Man var dock medveten om att fyren sedermera skulle komma att skymmas när det nya tornet murades upp. Man räknade då med att hänga ut en lykta från det nya tornet. Senare meddelades att en fyrgryta hade placerats på en berghäll 18 meter öster om det nya fyrtornet. Några problem att hålla fyrgrytan med kol bör det inte ha varit eftersom kol fanns kvar från fyrningen i det gamla tornet.

Den nya spegelfyren uppfördes med en cirkelformad plan av gråsten med tegel i valven och med den nya typen av spegelapparat samt en lanternin av järn. Såväl Djurstens som Söderarms spegelfyrar tändes under hösten 1839. År 1873 monterades en ny typ av spegelapparat, en s k siderallampa med ny lanternin på tornet och nio år senare byggdes fyren om för en linsapparat med tillhörande lanternin.

Fyrplatsen har liksom Örskärs fyrplats kompletterats med byggnader av senare datum. Den första fyrvaktarbostaden ersattes under mitten av 1800-talet av ett nytt bostadshus av liggande timmer som kläddes med panel och rödfärgades. Huset byggdes till i sin längdriktning på 1920-talet. Den första fyrvaktarbostaden ingår eventuellt i den byggnad som idag ligger strax bakom tjänstebostaden. Byggnaden har under 1800- och 1900-talet fungerat som tvättstuga och bostad åt fyrbiträden. Under senare tid har en modernare tjänstebostad uppförts mellan fyren och den senare fyrvaktarbostaden.

Såväl Djurstens som Örskärs fyrar är, som ovan nämnts, skyddade genom lagstiftning. Sedan de flesta fyrplatserna under de senaste decennierna avbemannats måste nu även hela fyrmiljöerna betraktas som kulturhistoriskt mycket värdefulla. Till en fyrmiljö räknas inte enbart fyren och fyrvaktarbostäderna. För att man i framtiden ska kunna förstå och uppleva en fyrplats är det av största vikt att hänsyn även tas till trädgårdar, bersåer, staket/murar, vindflöjlar m m som ofta utgör viktiga delar i en fyrmiljö.

Källor

Materialet till denna uppsats är hämtat ur ett examensarbete som författaren skrivit för Bebyggelseantikvarisk linje på Institutionen för kulturvård i Göteborg. Ritningarna är avfotograferade på Riksarkivet och Krigsarkivet i Stockholm.